

Nespoľahlivosť v historiografickom naratíve na príklade Návratu Martina Guerra Natalie Z. Davisovej*

JURAJ DVORSKÝ

Filozofická fakulta, Katolícka univerzita Ružomberok

ABSTRAKT

Literárnovedné naratologické inštrumentárium nachádza v posledných rokoch možnosti vlastnej realizácie aj v prostredí iných fikcionálnych alebo faktuálnych naratívov, napríklad vo filme alebo psychológii či žurnalistike. V historiografii, predovšetkým v oblasti tzv. mikrohistórie, existujú texty, vyznačujúce sa podobou príbehu, čím sa svojou štruktúrou približujú k literárnym naratívnym textom. Môžeme sem zaradiť aj prípad sedliaka Martina Guerra zo 16. storočia, ktorý vo francúzskej dedine Artigat opustil svoju manželku Bertrande a odišiel na neznáme miesto. Po rokoch prišiel k Bertrande iný muž, ktorý sa vyhlásil na pravého Martina a Bertrande ho prijala do svojho domu. Tento slávny prípad spracovala vo forme historického dokumentu aj kanadská historička Natalie Z. Davisová.

Cieľom môjho príspevku je na pozadí uvedeného textu preskúmať možnosti aplikácie naratologického inštrumentária, konkrétne otázku spoľahlivosti rozprávača alebo využitie fokalizácie v prostredí historiografického textu. Spoľahlivosť bude skúmaná na osi príbeh – diskurz – referencia.

Naratológia sa v posledných rokoch v rámci výskumu historiografických naratívov zaoberala viac či menej intenzívne obidvomi základnými úrovňami naratívu: diskurzívnou aj diegetickou úrovňou. Pod pojmom diegéta budem rozumieť zobrazovaný svet, ktorý tvoria nasledovné konštituenty: príbeh, postava, čas a priestor; pričom najviac pozornosti sa v tomto smere venovalo problematike príbehu a samotným udalostiam. Preto sa aj pri analýze historiografických naratívov zaužíval klasický model diskurz vs. príbeh (*story*). Ak budeme naratív všeobecne definovať ako prezentáciu fiktívnych alebo skutočných udalostí v časovej následnosti, môžeme spolu s Dorit Cohn rozšíriť dualistický model diskurz – príbeh, vytvorený pre potreby fikcionálnych naratívov v prípade historiografie na triadický model: diskurz – príbeh – referencia.

* Článok vychádza v rámci projektu Narratologies na Filozofickej fakulte Katolíckej univerzity v Ružomberku.

Pri otázke, akú povahu má alebo môže mať nespolahlivý rozprávač (resp. nespolahlivé rozprávanie) v historiografickom naratíve si v tomto duchu položí tri otázky:

1. Do akej miery je príbeh spoľahlivý v zmysle jeho koherencie?
2. Ako je organizovaný na úrovni diskurzu?
3. Sú výpovede autora-rozprávača spoľahlivé v tom zmysle, že ich môžeme overiť prostredníctvom historických prameňov? Je označenie „spoľahlivý“ v tomto prípade adekvátne alebo si vyžaduje terminologické spresnenie?

Na uvedené otázky sa pokúsím zodpovedať na pozadí historiografického textu Natalie Z. Davisovej *Návrat Martina Guerra* (1982). V priebehu sedemdesiatych a osemdesiatych rokov 20. storočia sa v historiografii, konkrétne v oblasti tzv. mikrodejín alebo dejín všedného dňa objavilo niekoľko vedeckých prác, zaznamenávajúcich prechod od dejín postáv veľkých osobností k obyčajným „malým“ ľuďom, ktoré sa sústredili na odkrytie a pochopenie ľudskej skúsenosti a spôsobu života. Za všetky práce spomeniem tri: *Syr a červy. Svet mlynára okolo roku 1600* talianskeho historika Carla Ginzburga (1979), ďalej *Hanebné vášne. Život lesbickej mnišky v Taliansku v období renesancie* (1986) z pera americkej historičky Judith C. Brownovej a napokon už spomenutú historickú štúdiu *Návrat Martina Guerra* (1982) kanadskej historičky Natalie Z. Davisovej. Všetky tri práce majú niekoľko spoločných znakov: v centre ich záujmu stojí človek, individuum, pochádzajúce zo sedliackeho prostredia: mlynár, mniška a sedliak Martin. Všetci traja boli ďalej obvinení a postavení pred súd, pričom procesy sa dajú časovo vymedziť obdobím medzi rokmi 1560 a 1623. Mlynár Domenico Scandella z Montereale bol za kacírstvo odsúdený inkvizíciou na smrť a popravený roku 1599. Rehoľná sestra Benedetta Carlini bola na základe vlastného presvedčenia, že je mystička, odsúdená pápežským nunciom na doživotné väzenie; umrela roku 1661 v Pescii. Posledný delikvent, „Martin Guerre“, si osvojil cudziu identitu, po nejakom čase bol odhalený a 12. septembra 1560 ho parlament v Toulouse odsúdil podobne ako mlynára Domenica na smrť. Život „jednoduchých“ ľudí je na rozdiel od privilegovaných zdokumentovaný obyčajne veľmi skromne alebo vôbec nijako. V uvedených troch prípadoch však možno hovoriť o šťastí, pretože sa zachovali historické pramene, umožňujúce rekonštrukciu jednotlivých prípadov. Mikrodejiny sa všeobecne ďalej dajú priradiť „k dejinám mentalít, prípadne k historickej antropológii, k obidvom typickým výskumným líniam školy Análov, ktoré sa dnes dajú len veľmi ťažko od seba oddeliť“ (Rüth 2005, 159). Britský historik Peter Burke sa vo svojej pomerne stručnej práci o dejinách francúzskej školy Análov, ktorej vznik sa najčastejšie datuje založením časopisu *Annales* v roku 1929, v úvode odvoláva aj na formulácie francúzskeho sociológa a ekonóma François Simianda. Hoci sa Simiand pre príslušníkov školy Análov nestal vzorom, na ktorý by sa neustále odvolávali, jeho článok *Základné modly historikov* z roku 1903 kritizuje tri historické modly, ktoré treba podľa neho odstrániť: ide o modlu politiky (neustále zaoberanie sa politickými dejinami, faktami alebo vojnami), o modlu individua (vyzdvihovanie veľkých mužov) a napokon modlu chronológie alebo zvyk stratiť sa vo výskume minulosti (Burke 1991, 15). Všetky tieto tri témy zohrali dôležitú úlohu aj pre vývin školy Análov, ktorá sa počas svojho vývinu v 20. storočí vyjadrovala zásadným spôsobom aj ku

konceptii politických dejín, sprevádzaných záujmom o veľké postavy svetových dejín, zobrazené v relatívne krátkom časovom období prostredníctvom udalostí, resp. „udalostnej histórie“. Ak pre Fernanda Braudela¹ boli udalosti jednoducho zrkadlom, odrážajúcim dejiny, ktoré odmietal a vysúval do popredia „problémové dejiny“, je v prostredí dejín mentalít na začiatku šesťdesiatych rokov 20. storočia v prácach autorov dejín mentalít možné sledovať tendenciu k návratu k politickým dejinám a záujmu o udalosti. V tejto línii konštatuje Burke aj návrat k rozpravaniu alebo využitiu narácie v historiografii.

Z tohto pohľadu je pre nás dôležitým faktorom konštatovanie, že aj práce z oblasti mikrodejín dokážu prostredníctvom rozmanitých techník rozvinúť vlastnú naratívu, že dokážu konštruovať štruktúry a zinscenovať textové efekty.

Pozrime sa teraz cez naratologickú optiku na *Návrat Martina Guerra*. Pripomeňme si najprv krátko jeho životný príbeh, ktorý zamestnáva historikov, filmových režisérov alebo spisovateľov do dnešných čias²:

Okolo roku 1548 opustil bohatý sedliak Martin Guerre vlastnú ženu, dieťa a statok bez akéhokoľvek slova. Po mnohých rokoch sa vrátil a nikto, prinajmenšom v prvých dňoch, nepochyboval o tom, že je to skutočný Martin Guerre. Po približne štyroch rokoch ho žena obvinila z klamstva a skončil pred súdom. Falošnému Martinovi, ktorý sa v skutočnosti volal Arnaud du Tilh, sa takmer podarilo presvedčiť sudcov, že je Martin Guerre. V poslednej chvíli však prichádza skutočný Martin a ten falošný je odsúdený na smrť a z krátko popravený v juhofrancúzskej dedine Artigat.

Davisovej text je rozdelený do jednotlivých kapitol, ktoré chronologicky (až na niekoľko výnimiek, predovšetkým anticipáciu v súvislosti s tým, čo sa odohralo neskôr na súde) zaznamenávajú udalosti z Martinovho života od roku 1527, kedy jeho rodičia opustili Baskicko a prisťahovali sa do Artigatu. Nasledujú ďalšie dôležité udalosti ako Martinova svadba s Bertrande, Martinov odchod, príchod falošného Martina, súd v Rieux a Toulouse, návrat pravého Martina, Arnaudova poprava. Prvou dôležitou psychickou dispozíciou je v Davisovej texte Martinova frustrácia, predovšetkým jeho impotencia. Tá zohráva pri rozvíjaní príbehu dôležitú funkciu, pretože vysvetľuje Martinov náhly odchod od Bertrande a zároveň aj jej správanie k falošnému Martinovi: „Všetko nasvedčuje tomu, že sa do ženy, ktorej na začiatku niečo iba predstieral, zamiloval, a ona sa mužovi, ktorý ju prepadol, hlboko oddala“ (Davis 2004, 66).³ V roku 1556, asi osem rokov po Martinovom odchode, prichádza teda „nový“ manžel, ktorý vie o „svojom“ predošlom živote takmer všetko. Uverili mu dokonca aj Martinove sestry, hoci Bertrande podľa Davisovej bolo najneskôr po prvej noci jasné, že v posteli neleží jej pravý muž. Bertrandino rozhodnutie, akceptovať Arnauda ako manžela, je motivované psychologicky: „A tak mladá žena, ktorej pohlavný život trval iba krátko a ktorá žila s manželom, ktorý jej nerozumel a určite sa jej bál a v každom prípade ju opustil, snívala o manželovi a milencovi, ktorý by sa vrátil a bol iný. A v takej situácii sa u nej v lete roku 1556 objavil muž, ktorý o sebe tvrdil, že je tak dlho hľadaný Martin Guerre“ (52–53). Psychologickú motiváciu postavy, ako prezrádza posledný citát, podporuje aj úroveň diskurzu. Konkrétne ide o využitie internej fokalizácie, ktoré je v historiografii považované skôr za netypický spôsob zobrazenia. Prostredníctvom zobrazenia prežívania a pociťovania postáv, Bertrandin sen o no-

vom manželovi, je vysvetlená príčina jej konania. Okrem Bertrande vystupujú v texte ako fokalizačné inštancie napríklad aj Martinov strýko Pierre, sudca Coras alebo pozvaní svedkovia na súde. Využitie fokalizácie od začiatku funkčne podporuje logiku a fakty príbehu: Arnaud nie je Martin Guerre, Bertrande nie je obeťou, ale Arnaudovým komplicom.

Poslednou kategóriou diskurzu, pri ktorej by som sa chcel zastaviť, je rozprávač. Pohybujeme sa teda na úrovni diskurzu, kde nás spolu so Genetom zaujíma otázka *hlasu*, respektíve otázka Kto hovorí? Sám Genette vo svojej práci *Fikcia a dikcia* (1991) vytvoril na základe troch naratívnych inštancií – autora, rozprávača a postavy – dve základné schémy, platné pre najprv fikcionálny naratív; tu autor nie je identický s rozprávačom a zároveň aj pre faktualný naratív, kde Genette konštatuje zhodu autora s rozprávačom (Genette 1992, 83). K faktualným naratívom priraduje Genette napríklad aj autobiografiu; tu je autor identický nielen s rozprávačom, ale aj s postavou; pri biografii sa naopak autor a postava nezhodujú. Ďalšou dôležitou konzekvenciou je to, že v prípade identity autora s rozprávačom je rozprávač vlastne už zbytočný. Pretože ak sa zhodujú, tak potom je to, ako píše Genette, „jednoducho autor, ktorý rozpráva; aký zmysel by malo hovoriť o ‚rozprávačovi‘ *Vyznaní* alebo *Dejín francúzskej revolúcie?*“ (88). Uvedená zhoda je v tomto prípade potvrdená vedeckou praxou historika, je nevyhnutnou podmienkou na to, aby sme predložený text recipovali ako vedeckú historiografiu. Samotný názov diela a meno autora poukazujú na dôležitú úlohu paratextu, pretože jeho obsah naznačuje spoločenské a inštitucionálne postavenie historika a tým odkazuje na referenčnú rovinu predkladaného textu. Natalie Zemon Davisová sa ako historička inštitucionalizovala na univerzitách v Toronte, Paríži a Oxforde⁴, čo pre nás ako čitateľov vytvára predpoklad na to, aby sme s autorkou vytvorili „pakt“ o „pravdivosti“ textu, ktorý nám ponúka. Ďalšiu zložku paratextu tvorí názov diela. Francúzsky originál z roku 1982 nesie titul *Le Retour du Martin Guerre*, anglický preklad vyšiel o rok neskôr pod názvom *The Return of Martin Guerre*. Obidve paratextové jednotky samy osebe neimplikujú, že ide o vedecký historiografický text. Túto funkciu preberajú niektoré preklady, hoci aj na úkor nepresnosti: nemecký preklad vyšiel pod názvom *Die wahrhaftige Geschichte von der Wiederkehr des Martin Guerre (Pravdivý príbeh alebo história o návrate Martina Guerra)*, usilujúci sa prostredníctvom adjektívu „pravdivý“ podčiarknuť svoju príslušnosť k faktualnému charakteru naratívu. Český preklad sa od originálu vzdialil ešte väčšmi: kniha o Martinovi Guerrovi, ktorá vyšla roku 1998 vo vydavateľstve RYBKA Publishers pod názvom *Návrat pravého Sommersbyho* evokuje skôr jej fikcionálnu povahu. Vydavatelia pravdepodobne počítali s tým, že úspešnosť predaja knihy môže ovplyvniť filmové spracovanie príbehu z roku 1993, kde sa v hlavnej úlohe predstavili Richard Gere a Jodie Fosterová. Reč je o romantickej dráme *Sommersby*, ktorá však nie je situovaná do Francúzska 16. storočia, ale do obdobia americkej občianskej vojny. Kniha *Návrat pravého Sommersbyho* sa skladá z dvoch častí: prvá sa volá *Návrat Martina Guerra. Príbeh* a druhá nesie názov *Návrat Martina Guerra – historický výklad*. V prvom prípade ide o fiktívny príbeh, novelu, vyrozprávanú z perspektívy homodiegetickej rozprávačky, slúžky Catherine Boërovej, ktorá slúžila v rodine Guerrových. *Návrat Martina Guerra – historický výklad* je prekladom Davisovej textu s tým rozdielom, že na žánrovú klasifikáciu upozor-

ňuje explicitne už podtitul „historický výklad“. Týchto pár príkladov poukazuje na funkciu paratextu v zmysle ponuky recepcie predkladaného textu. Podtitul „historický výklad“ však v konečnom dôsledku nemusí znamenať, že Davisovej text bude vnímaný ako faktuálny, pretože existujú aj názory autorov, ktorí ho po následnej recepcii klasifikovali ako literárny príbeh. Funkcia paratextu sa takým spôsobom redukuje „iba na ponuku recepcie“ (Rüth 2005, 34). Vráťme sa však k Genettovi a jeho tvrdeniu, že vo faktuálnych textoch nevystupujú rozprávači. V úvode *Návratu Martina Guerra* sa nachádzajú aj nasledovné výpovede:

Keď som prvýkrát čítala sudcov opis, hneď som si pomyslela, že tento prípad by bol vhodným námetom pre film. Len zriedka sa stáva, že sociálny historik narazí na historickú udalosť, ktorá má takú výnimočnú naratívnu štruktúru, a vedela som si predstaviť, že sa o ňu bude zaujímať široké publikum [...] Rozhodla som sa, že tento pútavý príbeh spracujem prvý raz z pohľadu historika a preskúmam každý aj zdanlivo nedôležitý dokument, ktorý nám zanechala minulosť. Chcela som sa dozvedieť, prečo Martin opustil vlastnú dedinu, kam sa potom vybral, prečo a ako sa Arnaud du Tilh stal podvodníkom, či Bertrande de Rols naozaj verila tomu, že je to jej pravý muž, a prečo napokon skončil tragicky. Dúfala som, že týmto spôsobom odkryjem nové súvislosti o sedliackej spoločnosti 16. storočia [...] Ukázalo sa, že tento počin bol omnoho náročnejší, ako som si predstavovala. Ibaže vyrozprávať príbeh o Martinovi Guerrovi ešte raz od začiatku bolo veľmi príjemné (Davis 2004, 9–12)⁵

Autorka sa hneď v úvode explicitne prezentuje prostredníctvom prvej osoby jednotného čísla, ktorá sa v texte strieda s prvou osobou plurálu. V prípade Davisovej textu môžeme teda konštatovať aj prítomnosť rozprávača v prvej osobe singuláru⁶, ktorá sa prejavuje v jeho snahe o transparentosť, o vedomú účasť alebo „viditeľnosť“ v texte, sprevádzanú sebareflexiou narácie. Niektorí teoretici sa pri klasifikácii rozprávača predovšetkým v súvislosti s modernou historiografiou, prevažne prácami z dielne školy Análov, odvolávajú sa S. Chatmana, ktorý podľa istého stupňa „počuteľnosti“ rozlišuje medzi tzv. skrytými (*covert*) a odkrytými (*overt*) rozprávačmi (Chatman 2008, 206). V tomto zmysle je v prípade Davisovej textu možné hovoriť o odkrytom rozprávačovi, ktorého „počuteľnosť“ je vyjadrená internou fokalizáciou a pomerne častým využitím neurčitých prísloviak typu „možno“, „asi“. Podobne aj niektoré druhy komentárov – interpretácií, súdov alebo zovšeobecnení – poukazujú otvorene na spôsob, akým rozprávačka dospela k určitému druhu poznania. Keď sa vrátíme k Genettovi, mohli by sme v prípade jeho identifikácie autora s rozprávačom hovoriť ako o pragmatickom kritériu. Na textovej úrovni nám však oddelenie autora od rozprávača umožňuje konštatovať prítomnosť viacerých hlasov v tom zmysle, že keď niekto niečo píše, nezostáva jeho hlas stále rovnaký. V *Návrate Martina Guerra* môžeme preto konštatovať prítomnosť odkrytého rozprávača, ktorého špecifickou črtou je úsilie vcítiť sa do mentality hlavnej postavy, ktorou nie je, ako naznačuje názov práce, Martin Guerre, ale jeho žena Bertande de Rols.

Výsledkom Davisovej práce je uzatvorený, psychologicky koherentný príbeh, ktorý vyriešil každú záhadu. K spoľahlivému v zmysle koherentnému príbehu prispieva aj adekvátna voľba na úrovni diskurzu. Popri využití internej fokalizácie, dialógov postáv je to aj hlas rozprávača, ktorému sa podriaďujú hlasy svedkov, vrátane sudcu

Corasa. Davisová nevolí techniku multiperspektívneho rozprávania v zmysle radenia rozličných rozporuplných hlasov a názorov na jednu a tú istú udalosť, ale syntéza hlasov vyúsťuje do jednej nadradenej perspektívy.

Jeden z najtvrdších kritikov Davisovej práce v Nemecku, historik Michael Maurer, sa k *Návratu Martina Guerra* vyjadril aj týmito slovami: „Je to naozaj majstrovský naratív, pevný a jasný. Obsahuje analýzu a interpretáciu, informuje nás o tradícii a svedkoch, poskytuje reflexie o platnosti prameňov jednotlivých svedectiev, informuje nás o prostredí, v ktorom sa príbeh odohral“ (Maurer 1991, 681). V závere však Maurer rezumuje: „Toto nie je história, ale príbeh (story)“ (684). Maurerove tvrdenia potvrdzujú na jednej strane kompaktnú organizáciu Davisovej textu, na druhej strane však sponchybnujú jej historickú platnosť. V súvislosti s našou otázkou spoľahlivosti sa dostávame do mimotextového priestoru, k jeho referenčnému vzťahu. Davisová sa pri písaní opierala o dva hlavné historické pramene, prvým je *Admiranda historia*, jeho autorom bol Guillaume Le Suer a predovšetkým text *Arrest memorable* (1561) Jeana Corasa, právnika, ktorý sa procesu osobne zúčastnil. Obidva pramene majú naratívnu podobu, odtiaľ pochádza aj Davisovej zámer, prerozprávať príbeh o Martinovi Guerrovi ešte raz. V súvislosti s uvedenými prameňmi je Davisovej vyčítané, že niektoré fakty prekrúca, že špekuluje a využíva techniky, ktoré sú primerané fikcionálnym a nie faktuálnym textom. Uvediem niekoľko príkladov. V Corasovom texte napríklad stojí Arnaudovo tvrdenie, že sa s Martinom nikdy nestretol. Davisová si však kladie otázku, či tomu bolo naozaj tak? Pripúšťa, že sa mohli stretnúť a Arnaud sa v osobnom rozhovore dozvedel od Martina takmer všetko o živote v Artigate a predovšetkým o jeho žene Bertrande. Vzápätí však píše, že je to „možný scenár, ale líši sa od toho, ktorý Arnaud nakoniec priznal“ (Davis 1994, 58). Konceptii „mikrodejín“ je často vyčítané, že nezohľadňujú širší historický kontext alebo začlenenie do „makrodejín“ či „veľkých dejín“. Davisová v tomto ohľade situuje príbeh z malej dediny Artigat do „veľkých“ dejín protestantizmu. Domnieva sa, že aj Arnaud a Bertrande mali záujem o nové náboženstvo: „Je možné, ba dokonca pravdepodobné, že nový Martin a Bertrande de Rols sa o nové náboženstvo zaujímal, možno iba preto, že im poskytovalo určité ospravedlnenie za život, akí viedli“ (68). Autorka vychádza z predpokladu, že Arnaudovi, ktorý prišiel do Artigatu roku 1556 sa doniesli do uší nové stanovky o určení manželstva, ohlásené v Ženeve roku 1545. V uvedených stanovkách stálo okrem iného aj to, že žena, ktorú opustil manžel, môže na základe skúmaní požiadať konzistorium o rozvod a požiadať o nový sobáš. Nejde teraz o to, aby sme skúmali, čo by Arnaud a Bertrande získali konvertovaním na protestantizmus, dôležité je to, že uvedené úvahy sa pohybujú na úrovni možností, nie sú podložené nijakým prameňom. Problémom je ďalej aj to, že „mikropríbeh“ milencov nie hierarchicky podriadený „veľkým dejinám“ protestantizmu, ale naopak, historický kontext je „z pohľadu logiky rozprávania podriadený psychologickému úrovni príbehu“ (Rüth 2005, 175). Zastavme sa však pri najčastejšie kritizovanom tvrdení autorky o tom, že Bertrande bola Arnaudovým komplikom. V texte sa o tom zmieňuje nasledovne:

A ako to bolo s Bertrande de Rols? Vedela, že nový Martin nie je ten istý muž, ktorý ju opustil pred ôsmimi rokmi? Možno, že nie hneď, keď prišiel so všetkými tými „historikami“ a dôkazmi. Ale samostatná a počestná Bertrande nevyzerá ako žena, ktorá sa dá ľahko

oklamať, dokonca ani okúzľujúcim Pansettom. Najneskôr vtedy, keď ho prijala na svoje lôžko, musela si všimnúť rozdiel; všetky ženy v Artigate sa v tomto bode zhodli: „Dotyky muža ženu oklamať nemôžu“ (Davis 2004, 64)⁷

Problém je v tom, že nijaký historický prameň nepotvrďuje to, že Bertande bola Arnaudovým komplicom. Aj Jean de Coras, ktorého *Arrest memorable* je najdôležitejším dôkazovým materiálom tohto prípadu, považoval Bertrande jednoznačne za obeť. Na tomto základe bola zbavená viny a dieťa, ktoré mala s Arnaudom, bolo legítimne uznané. V súvislosti s problematikou spoľahlivosti si tu môžeme položiť otázku, či tvrdenie Davisovej o tom, že Bertrande bola komplicom, je pravdivé. Tvrdenia typu „Martin Guerre opustil vlastnú manželku, po rokoch prišiel muž, ktorý sa vydával za Martina Guerra, počas posledného procesu sa vrátil pravý Martin alebo že falošný Martin bol odsúdený a obesený v Artigate“ môžeme označiť za pravdivé; ani Davisová ani Coras sa pri nich v otázke pravdivosti nerozhádzajú. Nech Davisovej tvrdenie o tom, že Bertrande falošného Martina okamžite spoznala, pôsobí akokoľvek presvedčivo, musíme ho s ohľadom na pramene, na ktoré sa autorka odvoláva, označiť za nepravdivé.

Čo však vtedy, keď informácie v prameňoch chýbajú? Má zmysel pokúšať sa doplniť prázdne miesta príbehu? Jednou z najväčších záhad príbehu o Martinovi Guerrovi je podľa Davisovej jeho rozhodnutie vrátiť sa po dvanástich rokoch k svojmu starému spôsobu života. V kapitole „Návrat Martina Guerra“ Davisová najprv rekapituľuje postoje autorov obidvoch najdôležitejších prameňov. Coras o dôvodoch, prečo sa Martin vrátil, nepíše nič, iba poznamenáva, že Martin sa o podvode dozvedel až po návrate domov. Le Suer tvrdí, že Martin išiel najprv do Artigatu, kde sa dopyčul, čo sa stalo a okamžite sa so synom vydal na cestu do Toulouse. Obidva zdroje teda identicky potvrdzujú, že Martin sa o prípade dozvedel až doma. Nikde však nie je zmienka o tom, prečo sa rozhodol vrátiť. Davisová ponúka dve alternatívy: prvou je jej domnienka, že informácie o procese sa v okolí rozšírili veľmi rýchlo a dostali sa aj k Martinovi. Preto sa rozhodol konať a vrátiť sa. Tu ide Davisová proti prameňom, pretože to znamená, že Martin sa o prípade nedozvedel doma (ako tvrdí Coras či Le Suer), ale už predtým. Martin Guerre bol vo vojne zranený a po nejakom čase sa ocitol v jezuitskom kláštore. Jeho nízke, laické postavenie ho podľa Davisovej mohlo motivovať k návratu do Artigatu s cieľom získať istú autoritu v kruhu vlastnej rodiny. Toto tvrdenie sa v konfrontácii s prameňmi zdá spoľahlivejšie, nedá sa však v zvolených intenciách označiť za pravdivé, ale viac či menej pravdepodobné. Z tohto pohľadu sa ukazuje, že problematiku spoľahlivosti rozprávača je v prostredí historiografického naratívu na jeho referenčnej úrovni potrebné terminologicky upresniť. Davisovej text totiž naznačuje voľbu vhodnejšieho inštrumentária akými sú pojmy „spoľahlivý“ alebo „spoľahlivosť“. S ohľadom na verifikáciu výpovedí sa presnejšie dá pracovať s pojmami „pravdivý verzus nepravdivý“ a zároveň komplementárne s istým stupňom plauzibility.

Problematika pravdivosti výpovedí je diskutovaná aj v prácach narativistov, filozofov histórie, akým je napríklad Holanďan Frank Rudolph Ankersmit. Vo svojej práci *Naratívna logika* (1983) sa autor okrem iného zaoberá aj významom naratívnej interpretácie historických faktov. V akom vzťahu stojí historická narácia k výskumu

faktov? Dá sa hovoriť o pravdivej alebo nepravdivej narácii? Spolu s F. Ankersmitom sa na tieto otázky pokúša odpovedať aj Eugen Zelenák vo svojej štúdií pod názvom *Čo by malo priniesť historické dielo? Ankersmitov pohľad na historiografiu*. Zaujímavé pre nás je to, že Ankersmitova teória je tu overovaná na praktickom prípade a síce práve prostredníctvom Davisovej textu. Ranú Ankersmitovu tvorbu zhrnul Zelenák v závere štúdie v podobe troch bodov. Pozrime sa na Davisovej text cez optiku uvedených troch argumentácií s cieľom postihnúť prostredníctvom Ankersmitovej teórie problematiku nespoľahlivého rozprávača. Ich obsah je nasledovný:

(1) Pravdivostná hodnota prislúcha takým entitám, akými sú napríklad tvrdenia. Keďže narratio nie je číra suma tvrdení, ale je principiálne odlišným celkom, neprislúcha mu pravdivostná hodnota. (2) Narratio konštruuje určitý pohľad na minulosť a nezodpovedá mu žiadny vopred jestvujúci naratívne štruktúrovaný objekt (referent), ktorý by opisoval. A preto nedáva zmysel hovoriť o tom, že niečo pravdivo opisuje. (3) Narratio sa podobá metafore, ktorej tiež nepripisujeme pravdivostnú hodnotu (Zelenák 2008, 235).

Vidíme, že aj u Ankersmita sa objavuje kategória pravdivosti, ktorá je však vybudovaná na základe vzťahu jednotlivých tvrdení k minulým udalostiam. Davisovej tvrdenie napríklad o tom, že Martin Guerre opustil vlastnú ženu a vrátil sa až po približne dvanástich rokoch, je v tomto prípade možné označiť za pravdivé, pretože sa dá overiť prostredníctvom historického prameňa. Tu sa teda v zvolenej terminológii dá termín spoľahlivosť, resp. nespoľahlivosť preradiť do režimu pravdivosť resp. nepravdivosť. Výsledný Davisovej text má ďalej v intenciách Ankersmitovej koncepcie (označme ho s autorom ako narratio) holistický charakter, musíme ho teda posudzovať ako celok a nie ako obyčajný súčet tvrdení. Výslednej naratívnej podobe však neprislúcha pravdivostná hodnota, pretože narratio neopisuje minulú realitu, ako celok nevytvára referenčný vzťah. V konečnom dôsledku závisí od čitateľa, aký atribút mu prideli, či bude narratio považovať za lepšie alebo horšie, za viac alebo menej presvedčivé. Môžeme ho konfrontovať iba s inými druhmi narratia. Davisovej práca je preto akýmsi druhom interpretačnej ponuky, ktorej výsledná podoba na textovej úrovni, ako sme videli vyššie, vykazuje vysoký stupeň kompaktnosti príbehu, prejavujúcej sa pomocou psychologickkej motivácie udalostí. S Ankersmitom môžeme súhlasiť v tom zmysle, že je len veľmi obtiažne posudzovať diskurzívnu úroveň prostredníctvom kategórie pravdivosti, t. j. otázku ako, akým spôsobom historik uchopuje skúmaný fenomén. Iná otázka sa vynára v súvislosti s príbehom. Ak príbeh a udalosti o Martinovi Guerrovi budeme hodnotiť bez kontextového (referenčného) rámca, bude spochybnený ich faktúálny status alebo nárok na verifikáciu v mimotextovej realite. Pravdivostná hodnota by tu potom stratila svoj význam.

Vráťme sa ešte na chvíľu k Davisovej textu a položme si mnohokrát kladenú otázku ešte raz. Prečo sa Davisová, aj napriek tomu, že Bertrande pred súdom tvrdila, že falošného Martina neodhalila, odkláňa od historických dôkazov a predkladá nám obraz ženy, ktorá sa spriahla so svojim milencom? Hovorila Bertrande pred súdom pravdu alebo klamala? Alebo prečo Arnaud takmer presvedčil sudcov o tom, že je Martin Guerre? Keby sa v pravej chvíli nevrátil skutočný Martin Guerre, je veľmi pravdepodobné, že by Arnauda zbavili viny. O vplyve, aký mal Arnaud na pojednávaní na sudcov i celé obecenstvo napísal aj francúzsky filozof Michel de Montaigne.

V eseji *O krivých* z roku 1588 píše Montaigne aj nasledovné riadky:

Keď som bol ešte dieťa, zažil som proces, ktorý dal toulousky radca kráľovského súdu vytlačiť, proces podstatou čudsný: Dvaja ľudia sa vydávali za toho istého. Pamätám sa (ale na iné sa už nepamätám), že podľa mojej mienky postavil pretváрку domnelého vinníka do takého čudsného svetla, tak ďaleko prekračujúceho znalosti naše i znalosti sudcu, že som pokladal za veľmi smelý rozsudok, ktorým ho odsúdili na smrť obesením (Montaigne 1975, 233).

Zmienku o procese v Toulouse vložil Montaigne do eseje, kde sa okrem iného zamýšľa aj nad výpovednou hodnotou dôkazov v procesoch s čarodejnicami a nesprávnymi súdnymi rozhodnutiami, ktoré pripravili o život množstvo ľudí. Hoci Montaigne nepopiera Arnaudovu vinu a neodopiera mu adekvátny trest, predsa len pochybuje o tom, či je trest smrti v tomto prípade adekvátnym trestom pre obžalovaného. Nielen myšlienka, že hrdelný trest je definitívny, ale aj neutíchajúca pochybnosť a dlhoročná neistota nútia filozofa vrátiť sa po takmer tridsiatich rokoch ešte raz k „čudsnému“ procesu. To, čo píše Montaigne na začiatku eseje všeobecne o pravde a klamstve, sa veľmi dobre vzťahuje práve na Arnauda: „Pravda a lož majú tie isté tváre, podobnú chôdzu a správanie; pohľadom ich ani nerozlišujeme“ (230). Ak Corasov text *Arrest memorable* posudzujeme ako pravdivý historický prameň, ktorý zostavil na základe takmer dvesto výpovedí pred súdom, môžeme si, samozrejme, položiť aj otázku bez toho, aby sme spochybnili historický prameň, či boli jednotlivé výpovede spoľahlivé aj napriek prísaha, že budú hovoriť iba pravdu? Alebo na základe akých kritérií posudzoval sudca výpovede za viac či menej spoľahlivé alebo dôveryhodné? Tu sa v našej diskusii posúvame k inému typu faktúálneho naratívu; v prostredí Davisovej *Návratu Martina Guerra* ako historiografického naratívu môžeme konštatovať prítomnosť iného typu faktúálneho naratívu a tým je tzv. právnický naratív alebo otázka významu a funkcie narácie v právnickom diskurze.

Narácie v právnickom, historiografickom, žurnalistickom, politickom či psycho-terapeutickom diskurze môžeme spolu s Christianom Kleinom a Matíasom Martínezom priradiť k tzv. skutočnostným naratívom (*Wirklichkeitserzählungen*). Ide o ústne alebo písomné naratívy, ktoré v užšom slova zmysle nie sú literárne, pretože si nárokuje na bezprostredné prepojenie s mimojazykovou skutočnosťou a/alebo nevlastnia vysoký stupeň poetickosti. Mimojazykovú skutočnosť tu vyjadrujú udalosti, ktoré sa a) skutočne stali alebo by sa b) mali stať alebo sa c) stanú v budúcnosti. Tomu zodpovedajú aj príslušné typy faktúálnych naratívov: a) *deskriptívne*, b) *normatívne* a c) *anticipačné*. (Klein/Martínez 2009, 6). Cieľom deskriptívnych naratívov je zobrazit reálne obsahy, ktoré sa orientujú prostredníctvom dichotómie „pravdivý verzus nepravdivý“. Patria sem napríklad rekonštrukcie udalostí v historiografii alebo žurnalistike. Davisovej prácu *Návrat Martina Guerra* môžeme podľa uvedenej typológie klasifikovať ako deskriptívny faktúálny naratív, ktorého udalosti sú na pozadí historických prameňov vo všeobecnosti buď pravdivé alebo nepravdivé. Vráťme sa však teraz k právnickému naratívu a položeme si otázku, či sa aj tento druh dá klasifikovať ako deskriptívny, resp. či aj výpovede žalobcov, obžalovaného alebo svedkov dokážeme uchopiť prostredníctvom kategórií pravdivý/nepravdivý? Corasov naratív *Arest memorable* je výsledkom syntézy konkrétnych výpovedí pred súdom v Toulouse. Každý

zo zúčastnených tam vyrozprával viac či menej presvedčivý príbeh, zostavený z chronologicky usporiadaných udalostí, respektíve sa obmedzil iba na krátku výpoveď vo forme informácie. V prípade naratologickej analýzy výpovedí pred súdom je preto nevyhnutné zdôrazniť špecifické usporiadanie rovin rozprávania: „Pred súdom máme do činenia, prinajmenšom v právnom spore, s minimálne dvoma konkurujúcimi naratívmi (žalobca/obžalovaný, žaloba/obhajoba), ktoré vyúsťujú do masternarátivu“ (Arnauld 2009, 32). Autorom masternarátivu je sudca, v našom prípade Coras, ktorý zároveň pôsobí ako inštancia, overujúca jednotlivé naratívy. Konkurujúce naratívy sú adresované členom súdu, pričom odosielatelia (vypovedajúci) sa neskôr zmenia na adresátov: rozsudok súdu je určený práve im a zároveň aj prítomnej verejnosti. Aké sú kritériá „dobrého“ alebo presvedčivého rozprávania, ktoré majú rozhodujúci vplyv na výslednú podobu masternarátivu? Analyticky je možné rozlíšiť tri dimenzie súdnych narácií: interné požiadavky, vzťah ku kontextu a adresovanie (33). V prostredí tzv. interných požiadaviek pôsobí presvedčivo výpoveď vo forme koherentného príbehu, zbaveného vnútorných protirečení. Zostavenie výslednej podoby masternarátivu môže vypovedajúci sudcovi uľahčiť tým, že udalosti opisuje v ich kauzálnu-logickú nadväznosť.⁸ Ďalej je to detailnosť v rozprávaní, sprevádzaná „farbistosťou“ a „sviežosťou“, ktoré významnou mierou formujú dôveryhodnosť výpovede, resp. dôveryhodnosť vypovedajúceho. Na dôveryhodnosť výpovede vplyvajú ďalej aj „originálne jednotlivosti“, doslovné opakovanie dialógov alebo podľa okolností aj citová zaangažovanosť vypovedajúceho. Uvedené kritériá nezískavajú iba klasifikačný význam, dodržiavanie pravidiel „dobrého rozprávania“ nadobúda „latentnú normatívnu relevanciu“ (33). Spoľahlivosť alebo dôveryhodnosť výpovede je teda latentne „merateľná“ pravidlami presvedčivého príbehu, ktorý funguje ako „rétorická norma“. Okrem interných požiadaviek je pre nás dôležitý aj vzťah ku kontextu. Hoci sú medzi súperiacimi stranami obsahové rozdiely, je možné tvrdiť, že obidve strany prostredníctvom kongruencie výpovedí prispievajú ku konečnej podobe masternarátivu. Inou dimenziou kongruencie je jej vzťah k právnej norme alebo kontextu. Sudca počas súdneho konania konfrontuje zistené okolnosti s platnými právnymi normami. Ak okolnosť napĺňa potrebný obsah zákonnej skutkovej podstaty, nasleduje právny dôsledok. Nielen obžalovaný si je teda vedomý, že jeho naratív je porovnávaný s inými naratívmi, ďalej s masternarátivom a zároveň aj s platnými zákonmi: z toho vyplýva „latentná povinnosť kongruencie s právnou normou“ (38). V konečnom dôsledku to znamená, že výpoveď obžalovaného je pri vynesení rozsudku konfrontovaná s právnou normou alebo zákonom, z čoho vyplýva, že právnický naratív nebude patriť k deskriptívnym, ale normatívnym faktúalnym naratívmi. Ich cieľom vo všeobecnosti je zobraziť želaný stav skutočnosti s cieľom regulovať spoločenskú a individuálnu prax. Ak sme teda Davisovej text klasifikovali ako deskriptívny, konkrétne historiografický naratív, orientujúci sa na pozadí historického prameňa prostredníctvom dichotómie pravdivý/nepravdivý, tak sa v prípade právnických zákonov dá hovoriť o normatívnych skutočnostných naratívoch, ktoré sa orientujú prostredníctvom dichotómie „správne konať verzus nesprávne konať“ (Klein/Martínez 2009, 6). Dôveryhodnosť jednotlivých výpovedí pred súdom je na jednej strane rétoricky variabilná, na druhej strane sú počas vynesenia rozsudku jednotlivé výroky posudzované nie na

základe ich pravdivosti či pravdivosti, ale prostredníctvom platných zákonov, ich porušenia alebo dodržania.

Vráťme sa k nášmu príkladu. V prípade *Návratu Martina Guerra* bol pred súdom, aj napriek tomu, že bol nakoniec obvinený a popravený, najpresvedčivejšou postavou práve obvinený Arnaud. Už na prvom pojednávaní v Rieux pôsobil veľmi suverénne, detailne rozprával napríklad o oblečení svadobčanov na „jeho“ svadbe s Bertrande, nevyhol sa nijakým maličkostiam. Všetku vinu zhodil na Pierra Guerra a dokonca pred súdom vyhlásil, že ak si Bertrande myslí, že nie jej manžel, je ochotný dobrovoľne vzdať sa života. Bertrande v tej chvíli mlčala. Aj napriek nepresvedčivým dôkazom bol Arnaud na súde v Rieux odsúdený na smrť. Odvolal sa a vyšetrovanie pokračovalo na vyššej úrovni na súde v Toulouse, o ktorom píše sudca Coras. Aj tu Arnaud zaujal svojou výnimočnou pamäťou, o Martinovom živote vedel takmer všetko, dopodrobna poznal jeho intímny život s Bertrande. Spôsoby, akými porážal svojich oponentov, boli, ako píše sudca Coras, „jasné a odôvodnené“. Súdna komora bola pripravená prípad uzavrieť, pretože názory „hovorili skôr v prospech obžalovaného a v neprospech Piera Guerra a Bertrande“ (Davis 2004, 106). Arnaud sa už takpovediac pripravoval na svoj návrat k Bertrande. Stačilo iba málo k tomu, aby sa z neho stal spoľahlivý, pravdivý rozprávač, majstrovsky ovládajúci svoje remeslo. Stačilo iba málo k tomu, aby Corasov masternatív nadobudol inú podobu historického pravdivého prameňa, s ktorým pracujeme dodnes. Alebo by ho pravdepodobne ani nezapísal. To by však bol už iný príbeh. Ten skutočný sa začal vtedy, keď do súdnej budovy v Toulouse vstúpil muž s drevenou nohou a predstavil sa: „Moje meno je Martin Guerre“.

ZÁVER

Pri snahe preniesť koncepciu nespoľahlivého rozprávača, vypracovanú pre potreby literárnovednej naratológie, do oblasti faktuálnych textov sa na pozadí zvoleného historiografického textu ukázala potreba zohľadniť špecifickú povahu faktuálnych naratívov a síce ich referenčnú rovinu. Predpokladom klasifikácie faktuálnych textov ako naratívov je konštatovanie, že ich štruktúra vykazuje formu príbehu v zmysle temporálneho usporiadania udalostí. Podľa zvolenej optiky nie je každý faktuálny text automaticky vnímaný ako naratív a to logicky potom platí aj pre historiografické texty. Niektoré historiografické texty (ako napríklad Davisovej *Návrat Martina Guerra*) sú však naopak schopné rozvinúť vlastnú narativitu: skúmané fenomény nadobúdajú podobu príbehu, využívajú postupy rozprávania z oblasti fikcionálnych naratívov, napríklad internú fokalizáciu a zároveň umožňujú oddelene vnímať inštanciu empirického autora a textového rozprávača. *Návrat Martina Guerra* je v tomto zmysle možné klasifikovať ako faktuálny naratív, využívajúci naratívne techniky literárnych fikcionálnych naratívov.

Davisovej text sa ďalej na textovej úrovni dá charakterizovať ako spoľahlivý v zmysle koherencie príbehu, vytvorenej prostredníctvom psychologickej motivácie konania postáv. Na mimotextovej (referenčnej) úrovni v zmysle verifikácie jednotlivých výpovedí na pozadí historického prameňa sa pojem „spoľahlivý“ dá adekvátnejšie uchopiť pomocou dichotómie pravdivý/neppravdivý. V prípade, že v historickom prameni chýbajú informácie a historik sa ich rozhodne na základe okolností doplniť,

môžeme ich výpovednú hodnotu, respektíve spoľahlivosť, určiť istou mierou plauzibility. Špecifikom Davisovej historiografického naratívu je, že sa odvoláva aj na iný typ naratívu (Corasov historický prameň), ktorého výslednú podobu zostavil autor prostredníctvom konkrétnych výpovedí pred súdom. Ich spoľahlivosť určujú dve normy právnického diskurzu: prvá má rétorickú povahu a riadi sa pravidlami „dobrého“ rozprávania, ktoré profilujú dôveryhodnosť alebo nedôveryhodnosť výpovede. Druhá norma reguluje obsah výpovede prostredníctvom súdnych zákonov. Spoľahlivosť výpovede, vzťahujúca sa na predchádzajúce konanie účastníka, je v konečnom dôsledku konfrontovaná s platnou právnou normou. Ak súd dospeje k záveru, že naratív obžalovaného je presvedčivý, že pred súdom vypovedal spoľahlivo, označí jeho konanie za „správne“ a oslobodí ho. V opačnom prípade môže byť nespoľahlivý naratív, hoci sa ako v prípade Arnauda mohol predbežne javiť ako dôveryhodný, postihnúť najvyšším trestom.

POZNÁMKY

- ¹ Článok vychádza v rámci projektu *Narratologies* na Filozofickej fakulte Katolíckej univerzity v Ružomberku.
- ¹ Svoj nepriateľský postoj voči politickým dejinám a udalostnej histórii vyjadril Braudel otvorene vo svojej knihe *La Méditerranée et le Monde Méditerranéen à l'Époque de Philippe II* (1949)
- ² Okrem Davisovej historickej štúdie *Návrat Martina Guerra* existujú aj literárne spracovania tohto prípadu, napríklad novela *The Wife of Martin Guerre* (1941) americkej prozaičky Janett Lewis alebo literárny príbeh, ktorý spoločne vytvorili Jean-Claude Carrière, Daniel Vigne a Natalie Z. Davisová pod názvom *Návrat Martina Guerra*, ktorý poslužil ako scenár k francúzskemu filmu *Návrat Martina Guerra* (1982) v réžii Daniela Vigne. Do obdobia občianskej vojny v USA je situovaný remake z roku 1993 pod názvom *Návrat Sommersbyho* (réžia Jon Amiel).
- ³ Vo svojom príspevku pracujem s nemeckým prekladom Davisovej textu, ktorý vyšiel roku 2004 vo vydavateľstve Klaus Wagenbach pod názvom *Die wahrhaftige Geschichte von der Wiederkehr des Martin Guerre*. Citáty z uvedenej knihy som z nemčiny preložil do slovenského jazyka s prihliadnutím českého, nie príliš presvedčivého prekladu (*Návrat pravého Sommersbyho*, Praha, 1998).
- ⁴ Jej inštitucionálne prepojenie so školou Análov dokumentujú aj autorkine prednášky na parížskej *Ecole des Hautes Etudes an Sciences Sociales* a zároveň jej štúdie z deväťdesiatych rokov 20. storočia, v ktorých sa zaoberá dejinami školy Análov (Raphael, 1994, 38).
- ⁵ „Als ich zum ersten die Schilderung des Richters las, kam mir gleich der Gedanke, dieser Fall eigne sich vorzüglich für eine Verfilmung. Es kommt selten vor, daß ein Sozialhistoriker auf ein geschichtliches Ereignis stößt, das eine so perfekte narrative Struktur aufweist, und ich konnte mir vorstellen, daß ein breites Publikum sich dafür interessieren würde [...] Ich nahm mir vor, diese packende Geschichte zum erstenmal Mal aus der Sicht des Historikers zu behandeln und jedes noch so unwichtig erscheinende Dokument aufzuspüren, das die Vergangenheit uns überliefert hatte. Ich wollte herausfinden, warum Martin Guerre sein Dorf verließ, wohin er anschließend ging, wie und warum Arnaud du Tilh zum Betrüger wurde, ob er Bertrande de Rols tatsächlich täuschte und warum er schließlich scheiterte. Auf diese Weise hoffte ich, neue Aufschlüsse über bäuerliche Gesellschaft im 16. Jahrhundert zu erhalten [...] Es stellte sich heraus, daß dieses Unternehmen weit schwieriger war, als ich mir zunächst vorgestellt hatte. Und doch war es sehr befriedigend, die Geschichte von Martin Guerre noch einmal von neuem zu erzählen“ (Davis 2004, 9–12).
- ⁶ Ďalšími príkladmi „subjektívnej“ zaangažovanosti autorky sú napríklad vety: „Pokúšala som sa ukázať, že nebol jednoducho gauner“ (Davis 2004, 82); „Myslím si však, že táto reakcia vychádzala z pocitu nebezpečenstva ale aj hnevu, že do veľkej miery prehliadli jeho prirodzené schopnosti“ (110); „Skôr sa domnievam, že k novým ideám sa pridala až v Artigate“ (70) alebo „Presvedčivejšia sa mi zdá domnienka, že sa o vlastnom návrate do počul na základe procesu“ (108).
- ⁷ „Und Bertrande de Rols? Wußte sie, daß der neue Martin nicht der Mann war, der sie vor acht Jahren

verlassen hatte? Vielleicht nicht sofort, als er mit allen seinen »Kennzeichen« und Beweisen ankam. Aber die eigensinnige und ehrbare Bertrande scheint keine Frau gewesen zu sein, die sich leicht hereinlegen ließ, nicht einmal von einem Charmeur wie Pansette. Spätestens als sie ihn in ihrem Bett empfang, muß sie den Unterschied bemerkt haben; alle Frauen von Artigat wären in diesem Punkte einig gewesen: »Die Berührung des Mannes kann keine Frau täuschen« (Davis 2004, 64).

⁸ Isté problémy však môžu nastať pri odlišných kultúrnych pozadiach, napríklad pri rozdielnych kultúrach rozprávania. Napríklad orálne kultúry pri spájaní udalostí takmer nepoznajú kauzálnu motiváciu (Martínez/Scheffel 2012, 122)

LITERATÚRA

- ARNAULD, A.: Was war, was ist – und was sein soll. Erzählen im juristischen Diskurs. In KLEIN, CH. – MARTÍNEZ, M. (ed.): *Wirklichkeitserzählungen. Felder, Formen und Funktionen nicht-literarischen Erzählens*. Weimar: J. B. Metzler, 2009, s.14–50.
- BURKE, P.: *Offene Geschichte. Die Schule der Annales* (The French historical revolution: the Annales school, 1929 - 89, 1990). Prel. M. Fienbork. Berlin: Klaus Wagenbach, 1991.
- CARRIERE, J. CLAUDE – VIGNE, D. – DAVISOVÁ, N. ZEMON: *Návrat pravého Sommersbyho* (Le Retour de Martin Guerre, 1982). Prel. I. Janovcová a Vladimír Čadský. Praha: RYBKA Publishers, 1998.
- DAVIS, N. ZEMON: *Die wahrhaftige Geschichte von der Wiederkehr des Martin Guerre* (Le Retour du Martin Guerre, 1982). Prel. Ute Heinrich Leube a Wolf Heinrich Leube. Berlin: Klaus Wagenbach, 2004.
- GENETTE, G.: *Fiktion und Diktion* (Fiction et diction, 1991). Prel. Heinz Jatho. München: Wilhelm Fink, 1992.
- GENETTE, G.: *Paratexte* (Seuils, 1987). Prel. Dieter Hornig. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 2001.
- GINZBURG, C.: Mikro-Historie. Zwei oder drei Dinge, die ich von ihr weiß. In *Historische Anthropologie*, roč. 1, 1993, č. 2, s. 169–192.
- CHATMAN, S.: *Příběh a diskurs. Narativní struktura v literatuře a filmu* (Story and Discourse. Narrative Structure in Fiction and Film, 1978). Prel. M. Orálek. Brno: Host, 2008.
- IGGERS, GEORG G.: *Geschichtswissenschaft im 20. Jahrhundert*, Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 1993.
- JAEGER, S.: Erzählen im historiographischen Diskurs. In KLEIN, CH. – MARTÍNEZ, M. (ed.): *Wirklichkeitserzählungen. Felder, Formen und Funktionen nicht-literarischen Erzählens*. Weimar: J. B. Metzler, 2009, s. 110–135.
- KLEIN, CH. – MARTÍNEZ, M. (ed.): *Wirklichkeitserzählungen. Felder, Formen und Funktionen nicht-literarischen Erzählens*, Weimar: J. B. Metzler, 2009.
- MARTÍNEZ, M. – SCHEFFEL, M.: *Einführung in die Erzähltheorie*, München: C. H. Beck, 2012.
- MAURER, M.: Geschichte und Geschichten. Anmerkungen zum publizistischen und wissenschaftlichen Ort der neueren histoire scandaleuse. In *Geschichte in Wissenschaft und Unterricht*, roč. 42, 1991, s. 674–691.
- MIDDELL, M.: Die unendliche Geschichte. In MIDDELL, M. – SAMMLER, S. (ed.) *Alles Gewordene hat Geschichte. Die Schule der Annales in ihren Texten. 1929–1992*. Leipzig: Reclam Verlag, 1994, s. 7-31.
- MONTAIGNE, M.: *Eseje* (Essais I., II., III., 1941, 1942, 1952). Prel. A. Vantuch. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1975.
- RAPHAEL, L.: *Die Erben von Bloch und Febvre. Annales-Geschichtsschreibung und nouvelle histoire in Frankreich. 1945-1980*, Stuttgart: Klett-Cotta, 1994.

- RÜTH, A.: *Erzählte Geschichte. Narrative Strukturen in der französischen Annales-Geschichtsschreibung*, Berlin/New York: Walter de Gruyter, 2005.
- SCHÖNERT, J.: Zum Status und zur disziplinären Reichweite von Narratologie. In BORSÒ, V. – KANN, CH. (ed.) *Geschichtsdarstellung. Medien – Methoden – Strategien*. Band 6. Köln/Wien/Weimar: Böhlau Verlag, 2004, s. 131–143.
- ZELEŇÁK, E.: Čo by malo priniesť historické dielo? Ankersmitov pohľad na historiografiu. In *Dějiny – teorie – kritika*, roč. 5, 2008, č. 2, s. 218–236.

UNRELIABILITY IN THE HISTORIOGRAPHIC NARRATIVE BY EXAMPLE OF THE RETURN OF MARTIN GUERRE BY NATALIE Z. DAVIS

Narratology. Historiography. Unreliability. Truth. Probability.

In recent years, the literary scientific narratological instrumentation has found the possibilities of its self-realization in the field of other fictional or factual narratives as well, e.g. in the film, psychology or journalism. In historiography, especially in the so-called microhistory, there are texts having the shape of a story, which makes their structure similar to literary narrative texts. They could also include the case of the peasant Martin Guerre of the 16th century. He left his wife Bertrande in the French village of Artigat for an unknown place. After years had passed, a man claiming to be Guerre arrived and Bertrande admitted him into her house. This famous case was also published in the form of a historical document by the Canadian historian Natalie Z. Davis. Against the background of the above mentioned text, the aim of this paper is to examine the possibilities of the application of the narratological instrumentation (e.g. focalization), and especially the issue of reliability and its possible semantic refinement towards the story and its presentation as well as to its reference level.

*Mgr. Juraj Dvorský, PhD.
Katolícka univerzita v Ružomberku
Filozofická fakulta
Katedra germanistiky
Hrabovská cesta 1
034 01 Ružomberok
dvorskyjuraj@centrum.cz*